

تاریخ دریافت مقاله: ۹۰/۲/۲۰

تاریخ تصویب مقاله: ۹۰/۱۰/۱۴

گرایش روز افزون به تدریس خصوصی تکمیلی: بررسی دیدگاه های دانش آموزان، والدین و دبیران

دکتر ناصر شیربگی *

چکیده

تحقیقی با مدل آمیخته‌ی به هم تنیده و با هدف فهم عمیق درباره تدریس خصوصی تکمیلی با توصیف منظم از ماهیت و گستره آن، بررسی نگرش های مؤثر بر مشارکت در این پدیده و ارزیابی تأثیر آن بر یادگیری از دیدگاه های مختلف ذیل اجرا گردید. مشارکت کنندگان سه گروه ۳۰۰ نفری از دبیران، دانش آموزان دبیرستانی و والدین آنان در سنجش بودند. داده ها به دو شیوه مصاحبه نیمه ساختمند و سه پرسشنامه با روایی و پایایی مطلوب گردآوری شد. نتایج نشان داد که بیشتر دانش آموزان احساس می‌کردند که از معلمان رسمی و خانواده حمایت آموزشی کافی دریافت نمی‌کنند و آموزش خصوصی را به صورت همزمان در همان ماه هایی که در مدرسه هستند، دریافت می‌دارند. پنج عامل تأثیرگذار در گرایش به تدریس خصوصی مشخص گردید: ماهیت وجود مؤسسات ارائه دهنده تدریس خصوصی تکمیلی و تبلیغات و تشویقات فراوان از طرف آنها؛ سطح درآمد و طبقه اجتماعی- اقتصادی خانواده ها؛ ظرفیت پایین پذیرش دانشجو در دانشگاه های دولتی و مشهور؛ پایین بودن کیفیت آموزش و تدریس در نظام آموزش و پرورش و عدم تناسب مطالب آموزش داده شده و مطالب مورد

Email: nshirbagi@uok.ac.ir

* استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه کردستان

آزمون قرار گرفته در آزمون های سراسری. از طرف دیگر، مهمترین عوامل عدم مشارکت در تدریس خصوصی شامل ترس از مسخره شدن توسط دبیران، همکلاسی ها یا اعضای فامیل؛ بالا بودن هزینه های تدریس خصوصی و وارد آمدن فشار جسمی- روانی زیاد؛ وجود کلاس تقویتی در مدارس و نیافتن معلمان خصوصی خوب توسط والدین بودند. وزارت آموزش و پرورش باید ناظر بر گسترش فعالیت این گونه مراکز باشد، اما در عمل چندان موفق به نظر نمی رسد. برای بهبود وضعیت فعلی، نظارت بیشتری مورد نیاز است

واژه های کلیدی: تدریس خصوصی تکمیلی، آموزشگاه های آزاد علمی، کلاس های خصوصی.

مقدمه

تدریس خصوصی^۱، پدیده ای است با سابقه طولانی که ریشه در بسیاری از فرهنگ ها دارد و از کشورهایی در آسیای شرقی گرفته تا همتایانشان در اروپای غربی را در بر می گیرد. به عقیده تاپینگ^۲ (۲۰۰۰) این رویه در یونان و روم باستان متداول بوده و می توان پیشینه آن را در متون قدیمی تر نیز یافت. رواج تدریس خصوصی در بین جوامع مختلف در سده های گذشته فراز و فرودهایی داشته است. تدریس خصوصی به شیوه های مختلفی تعریف شده است. تاپینگ (۲۰۰۰)، تدریس خصوصی را این گونه تعریف می کند: "کسانی که معلمان حرفه ای نیستند افراد دیگر را کمک و حمایت می کنند تا چیزی را به شیوه ای تعاملی، هدفمند و منظم بیاموزند". (تاپینگ، ۲۰۰۰: ۷) در معمول ترین شکل، تدریس خصوصی به صورت دو به دو انجام می شود؛ اما ممکن است والدین، برخی از دانش آموزان پایه های بالاتر و یا افراد داوطلب در این فرایند شرکت داشته باشند. در چند دهه اخیر با دستیابی بیشتر مردم به آموزش، تدریس خصوصی تکمیلی^۳ به یک پدیده نسبتاً فراگیر بدل شده است. تاحدی که در یک گزارش یونسکو این حقیقت فاش شده بود که تدریس خصوصی تکمیلی " به

۱- Tutoring

۲- Topping

۳- Private supplementary tutoring

عنوان یک سیستم موازی نظام آموزشی " در حال تکوین است. (یونسکو، ۱۹۷۶: ۳) به عقیده بری^۱ (۱۹۹۹) در سراسر جهان وقتی زنگ پایان مدرسه به صدا در می آید، آموزش میلیون ها دانش آموز به اتمام نمی رسد و بسیاری از آنان بدون در نظر گرفتن زنگ تفریح، به صورت خصوصی به تحصیل خود ادامه می دهند. برخی حتی از حیاط مدرسه شان بیرون نمی آیند و تدریس خصوصی را در همان مدرسه و شاید در همان کلاس توسط معلم خودشان می گذرانند. همچنین بسیاری از فراگیران در تعطیلی آخر هفته و یا سایر تعطیلات رسمی به طور خصوصی آموزش می بینند. اصولاً تدریس خصوصی تکمیلی به "یاددهی دروس اضافی بعد از مدرسه" اطلاق می شود. (ساندو^۲، ۱۹۹۵: ۷۵) ماریموتو^۳ و همکاران (۱۹۹۱: ۱) آنرا به عنوان "فعالیت های یادگیری برای دانش آموزان مدارس رسمی در خارج از برنامه آموزشی منظم مدرسه که ممکن است با اخذ شهریه و یا رایگان به عنوان یک خدمت اجتماعی ارائه شود" تعریف می کنند. از این تعریف دو برداشت جداگانه می توان داشت: در برداشت اول تأکید بر جنبه مالی تدریس خصوصی است و لذا این کار به دلیل کسب درآمد توسط مدرسان انجام می شود. در برداشت دوم، تدریس خصوصی رایگان است و فعالیتی انسان دوستانه، اجتماعی و قابل ستایش به شمار می رود. در پژوهش حاضر، تدریس خصوصی تکمیلی به "عنوان آماده سازی اضافی دانش آموزان در موضوعات علمی و قابل آزمون در خارج از ساعت مدرسه و برای اخذ حق الزحمه" مورد نظر است. همچنین منظور از موضوعات علمی دروسی مانند: ریاضیات، زبان خارجه، فیزیک و شیمی است و موضوعات فوق برنامه مانند: فوتبال و تنیس یا دروس جنبی را که به وسیله معلمان یا اعضای خانواده به خواست خودشان ارائه می شود، در بر نمی گیرد. تدریس خصوصی ممکن است به شکل انفرادی در منزل معلم یا دانش آموز، در حالت گروهی و در کلاس های بزرگتر و یا به وسیله پست، تلفن یا حتی

---

۱ - Bray

۲ - Ysunendu

۳ - Marimuthu

اینترنت هم انجام شود. میزان تدریس خصوصی در کلاس های مختلف فرق می کند و ضرورت آن در بعضی موضوعات، ممکن است بیشتر از بقیه باشد.

در برخی از کشورها والدین، معلمان و سیاست گزاران به شدت از این روند انتقاد می کنند، زیرا که با وجود آنکه تدریس خصوصی تکمیلی می تواند نتایج مثبتی به دنبال داشته باشد (مانند بهبود یادگیری دانش آموزان، مهیا کردن فعالیت های سازنده برای آنان در ساعات خارج از مدرسه و تأمین درآمد و شغل برای معلمان) در برگیرنده نتایج منفی (مانند اختلال در برنامه های درسی رسمی، فشار روی دانش آموزان کم سن و سال، تشدید نابرابری های اجتماعی و سوء استفاده معلمان از دانش آموزان خود) نیز هست. نوعی سوء استفاده خصوصاً در موقعیتی که معلمان رسمی، زمینه تدریس خصوصی در قبال پول را برای شاگردان خود بعد از ساعات مدرسه فراهم می کنند، رخ می دهد. این مسأله در بدترین وضعیت به صورت نوعی رشوه در می آید که در آن، معلمان در ساعت رسمی، فقط نیمی از برنامه درسی را ارائه می کنند و سپس از دانش آموزان می خواهند که برای نیم دیگر در کلاس خصوصی شرکت کنند و حق الزحمه آن را پرداخت نمایند. با دید مثبت تری می توان گفت که تدریس خصوصی می تواند به عنوان ساز و کاری تلقی شود که از طریق آن دانش آموزان یادگیری شان را افزایش می دهند و سرمایه معنوی بیشتری کسب می کنند. بدین ترتیب آنها نه تنها به نفع خود عمل می کنند، بلکه به جوامع بالاتری که بدان تعلق دارند هم بهره می رسانند. تدریس خصوصی می تواند از بار مسؤلیت معلمان رسمی بکاهد و به دانش آموزان کمک کند تا مواد آموزشی را که در مدرسه به طور رسمی ارائه می شود، یاد بگیرند. به علاوه تدریس خصوصی برای برنامه ریزان نه تنها نشانه خواسته های قشرهایی از جامعه است، بلکه نشانه فعالیت هایی است که مردم حاضرند هزینه آن را پرداخت کنند. (بری، ۲۰۰۳: ۱۵-۱۳)

به عقیده «بری» (۲۰۱۰)، نیروهایی که باعث به وجود آمدن این رشد فزاینده تدریس خصوصی تکمیلی می شوند، در موقعیت های مختلفی متفاوت خواهد بود. برای مثال در

گرجستان، قرقیزستان و تاجیکستان یک عامل مهم می تواند سطح ناکافی حقوق معلمان باشد که آنها را وادار می کند که درآمدهای جانبی را برای معیشت خانواده هایشان بیابند. در مقابل به معلمان در هنگ کنگ، کره، ژاپن و سنگاپور نسبتاً خوب حقوق پرداخت می شود و نیروی محرکه اصلی ماهیت رقابتی جامعه و میزان پاداش هایی است که دریافت شده و می تواند برای نسل های جدید با سرمایه گذاری در تدریس خصوصی حاصل شود. در امریکا و انگلستان تدریس خصوصی در برخی موارد پاسخی به ابتکارات دولتی است تا مدارس را رقابتی تر کند و همچنین استانداردهای دریافت کنندگان پایین را بالا ببرد و نهایتاً در اوگاندا و مالایا این مسأله به ادراکات در مورد نقصان و کمبود کیفیت در نظام های آموزشی مربوط است.

از دیدگاه فوندن^۱ عواملی که بر تقاضا برای تدریس خصوصی تکمیلی مؤثر است عبارتند از: جاییابی در مراکز آموزشی معتبر و مشهور، فرایندهای یاددهی-یادگیری غیر اثربخش، حجم زیاد کلاس ها و فشار همتایان. از طرف دیگر، از جمله عواملی که بر عرضه تدریس خصوصی از جانب مدرسان تأثیر دارد، می توان به موارد ذیل اشاره کرد: حقوق و منزلت پایین، شهرت و معروفیت معلم و فشار همگنان. بنابراین، عوامل تقاضا و عرضه همدیگر را تقویت و یک بازار واقعی برای تدریس و آموزش بیشتر دانش آموزان ایجاد کرده اند. (فرنندن، ۲۰۰۲: ۴۹۰-۴۹۵)

تدریس خصوصی تکمیلی علی رغم گسترش بی رویه و پیامدهایش برای فراگیران، والدین و معلمان، متأسفانه تاکنون مورد توجه زیاد محققان و برنامه ریزان آموزشی قرار نگرفته است. این مسأله تا حدودی به این دلیل است که تعداد کمی از برنامه ریزان و سیاست گزاران می توانند در مورد وضعیت تدریس خصوصی به اطلاعات لازم دست یابند، چون که تدریس خصوصی فراتر از دسترسی نظام های جمع آوری اطلاعات از سوی دولت ها است. معلمان خصوصی اغلب راغب نیستند وجوهات دریافتی خود را اعلام کنند و خانواده ها ممکن است

۱ - Foondun

اکراه داشته باشند دلایل فراهم کردن تدریس خصوصی و هزینه های پرداختی شان را در اختیار دیگران قرار دهند. به همین دلیل فرآیندهای یاددهی- یادگیری آن هم در حیطه نظارت دولتی نیست و بسیاری از مقامات دولتی، ترجیح می دهند تدریس خصوصی را مورد بازرسی و تفحص قرار ندهند، زیرا این حوزه ای پیچیده است که ممکن است مسؤولیتی بر آنها تحمیل نماید و بنابراین محققان، قدرت کسب اطلاعات را در مورد این گونه فعالیت ها، که در پشت درهای بسته اتفاق می افتد، ندارند. در مجموع، متأسفانه همچنانکه بری (۲۰۱۰) نیز بیان می دارد، به نظر می رسد موضوع تدریس خصوصی برای نظام های آموزشی و تحولات اجتماعی کم اهمیت تلقی شده و پیامدهای آن چندان مورد توجه قرار نمی گیرد.

تحقیق حاضر هدفی چندگانه داشت: نخست کمک به گسترش دانش درباره تدریس خصوصی تکمیلی با ارایه توصیفی منظم از ماهیت، محتوا و گستره تدریس خصوصی تکمیلی؛ دوم بررسی عوامل فرهنگی و نگرش های مؤثر بر مشارکت در تدریس خصوصی و نهایتاً ارزیابی تجارب و تأثیر تدریس خصوصی تکمیلی بر یادگیری از دیدگاه های مختلف. با توجه به این اهداف سؤالات تحقیق عبارت بودند از:

- ۱- ماهیت، محتوا، مدت و شدت تدریس خصوصی تکمیلی در موضوعات درسی چیست؟
- ۲- چه ارزش ها، نگرش ها و انگیزش هایی بر مشارکت در تدریس خصوصی تکمیلی تأثیر دارند؟
- ۳- آیا میزان مشارکت دانش آموزان در برنامه های تدریس خصوصی تکمیلی بر اساس عوامل دموگرافیک تفاوت معنی داری دارد؟
- ۴- تجربه و ارزیابی دانش آموزان، والدین و دبیران از پدیده تدریس خصوصی تکمیلی چیست؟

روش شناسی

در پژوهش حاضر، یک طرح تحقیق با مدل آمیخته‌ی به هم تنیده^۱ به اجرا درآمد. در این نوع طرح‌ها، پژوهشگر به هر دو مجموعه داده‌های کمی و کیفی وزن و اهمیت یکسانی می‌دهد. (بازرگان، ۱۳۸۷: ۱۶۵) داده‌های کمی و کیفی به صورت همزمان گردآوری شد؛ پژوهشگر بر آن بود که داده‌های گردآوری شده از منابع مختلف را به هم مرتبط نموده و با ادغام آنها به بررسی همگونی یافته‌ها بپردازد. در رویکرد کیفی، روش پدیدارنگاری^۲ مورد استفاده قرار گرفت؛ چرا که پژوهشگر قصد داشت تصورات و برداشت‌های متفاوت در مورد "علل مشارکت در تدریس خصوصی" را در بین گروه‌های مختلف نمونه تحقیق طبقه‌بندی کند. به عقیده گال، بورگ و گال، (۱۳۸۶: ۱۰۵۴) پدیدارنگاری را می‌توان تقریباً برای پژوهش درباره هر جنبه از واقعیت طبیعی یا اجتماعی که افراد درباره آن برداشتی به دست آورده‌اند مورد استفاده قرار داد. در روش پدیدارنگاری وظیفه پژوهشگر آن است که ابتدا شیوه‌های مختلف درک یک پدیده تجربه شده را از هم جدا کند، سپس درون هر کدام از این شیوه‌های مختلف روابط بین عناصر باید مشخص شود و نهایتاً تفسیرها و معانی که از این تجارب منتج می‌شود باید بعداً مشخص شود. (بریو^۳، ۲۰۰۱: ۲۱۸) در رویکرد کمی پژوهش حاضر نیز از روش توصیفی-پیمایشی استفاده گردید.

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

در بیشتر مطالعات صورت گرفته در زمینه تدریس خصوصی از سه منبع بالقوه اصلی برای گردآوری داده‌ها استفاده شده است: دانش‌آموزانی که تدریس خصوصی را دریافت می‌کنند؛ والدین یا سایر اعضای خانواده آنها و نهایتاً افرادی که ارائه‌کننده تدریس هستند؛ یعنی،

۱ - Triangulation

۲ - Phenomenographic

۳ - Brew

مدرسان و یا صاحبان مراکز و مؤسسه‌ها. (بری، ۲۰۱۰: ۶) یک عامل مهم در هنگام گردآوری داده‌ها از دانش آموزان سن آنان می‌باشد. به عقیده بری (۲۰۱۰) هر چه قدر سن دانش آموزان پایین‌تر باشد، احتمال دستیابی به اطلاعات صحیح و برآورد های دقیق کمتر خواهد بود. از این رو، در تحقیق حاضر با در نظر گرفتن احتیاط های فوق، از مشارکت سه گروه مجزا یعنی دانش آموزان دبیرستانی، دبیران و والدین دانش آموزان در شهر سنندج بهره‌گیری شد. به باور پژوهشگر، سنندج از جمله شهرهایی است که به نظر می‌رسد تدریس خصوصی تکمیلی در آن به صورت گسترده رواج یافته است و ضمناً دارای طبقات مختلفی از لحاظ اقتصادی-اجتماعی است. در رویکرد کمی از نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب با حجم استفاده شد. در رویکرد کیفی محقق کوشید تا به صورت هدفدار، بر مبنای اینکه چه نوع اطلاعات خاصی، در پی یافته‌های اولیه، مورد نیاز است نمونه‌هایی را انتخاب نماید. لذا از روش نمونه‌گیری با حداکثر تنوع بهره‌گیری شد. "در این روش افرادی انتخاب می‌شوند که دارای دیدگاه‌های متفاوتی درباره موضوع باشند و زمینه و سوابق مختلفی داشته باشند". (ادیب حاج باقری، پرویزی و صلصالی، ۱۳۸۶: ۳۴)

ابزار پژوهش

در رویکرد کیفی پژوهش حاضر، برای گردآوری داده‌ها از شیوه انجام مصاحبه نیمه ساختمند استفاده شد. پرسش‌های تجربی با توجه به سطح فهم شرکت‌کنندگان در یک راهنمای مصاحبه با تمرکز بر روی مسائل مربوط به علل مشارکت یا عدم مشارکت در تدریس خصوصی و مزایا و معایب آن که باید پیگیری می‌شد گنجانده شد. مصاحبه‌ها به صورت تک به تک و رو در رو، بر روی نوار صوتی ضبط و سپس به صورت متن پیاده شد. متون پیاده شده، مجدداً جهت تأیید داده‌ها به مصاحبه‌کنندگان ارجاع داده شد. برای تحلیل محتوای متن مصاحبه‌ها داده‌های واگرا و همگرا در گروه‌ها و طبقه‌های خاص قرار گرفت و بر اساس سؤالات تحقیق معناهای کلی به یک سری واحدهای خردتر تبدیل شد. سپس بر اساس روابط

بین واحدهای خردتر، مقوله های اصلی به دست آمد. در رویکرد کمی تحقیق حاضر از شیوه ارائه پرسشنامه استفاده شد. سه نسخه پرسشنامه محقق ساخته که از مطالعات اریسون و راشفورث^۱ (۲۰۰۵) و (بودینه^۲، ۲۰۰۶) اقتباس شده بود، به عنوان ابزار اصلی انتخاب شد. هشت گویه در هر سه گروه مشابه بودند. گویه های انتخابی پرسشنامه ها از زبان انگلیسی به فارسی ترجمه و از نظر استادان زبان انگلیسی و فارسی در اصلاح عبارات استفاده شد. با بهره گیری از نظر استادان روانشناسی و علوم تربیتی، روایی صوری آن نیز مورد بررسی قرار گرفت. در پیش پژوهشی که بر روی گروهی از پاسخگویان انجام شد آن دسته از عباراتی که به دلیل ساختاری احتمالاً موجب درک نادرست می شد اصلاح و شکل نهایی پرسشنامه تهیه گردید. پس از آن، تعدادی از پرسشنامه در بین سه گروه از دانش آموزان، والدین و دبیران توزیع و پس از جمع آوری، تحلیل آماری ضریب آلفای کرانباخ برای بررسی سازگاری درونی پرسشنامه ها انجام پذیرفت. در مورد هر سه نسخه پرسشنامه ضریب پایایی در سطح مطلوب و بالاتر از ۰/۷۰ بود. واریانس جامعه نیز با استفاده از این آزمون مقدماتی محاسبه گردید. با استفاده از شیوه نمونه گیری طبقه ای از هر کدام از گروه های فوق ۳۰۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب گردیدند.

جدول ۱: مشخصات پرسش نامه های تحقیقاتی

عنوان	تعداد پاسخگویان	تعداد گویه	تعداد گویه معکوس	تعداد طیف	ضریب آلفا	تعداد سؤالات دموگرافیک
۱- پرسشنامه دانش آموزان	۲۷۹	۳۰	۶	لیکرت	۰/۸۷۳	۱۰
۲- پرسشنامه والدین	۲۵۰	۲۳	۱۲	لیکرت	۰/۷۶۴	۶
۳- پرسشنامه دبیران	۲۶۶	۱۸	۸	لیکرت	۰/۷۰۵	۷

۱ - Ireson & Rushforth

۲- Budiene

هدف اصلی از ارائه پرسشنامه دانش آموزان دستیابی به اطلاعات در مورد ماهیت، میزان و شدت تدریس خصوصی دریافت شده توسط آنها و همچنین دلایل داشتن یا نداشتن معلم خصوصی و مزایا و معایب آن بود. پرسشنامه والدین تحت عنوان «پرسشنامه حمایت والدین» به منظور دستیابی به اطلاعات در مورد ماهیت و میزان تدریس خصوصی که برای فرزندانشان فراهم کرده اند، دلایل به کارگیری یا عدم به کارگیری معلم خصوصی برای فرزندانشان و ارزشیابی تدریس های دریافت شده به کار رفت. در خصوص پرسشنامه ویژه دبیران نیز گویه های مشابه با پرسشنامه والدین (اما نه در مورد فرزندان خودشان) به کار رفت. گفتنی است که در این پرسشنامه ها ویژگی های جمعیت شناختی همه گروه های مورد نظر مورد سؤال قرار گرفت. از آنجایی که برقراری یک جو اعتماد برای جمع آوری اطلاعات از دانش آموزان بسیار مهم فرض می شد لذا، از همکاری گروهی از دانشجویان دوره کارشناسی علوم تربیتی که با نویسنده حاضر درس کارورزی تمرین دبیری داشتند و کاملاً توجه شده بودند، برای پخش و جمع آوری پرسشنامه های تحقیقاتی استفاده شد. این دانشجویان اعتماد کاملی به محقق داشتند و به نوبه خود در طی شرکت در جلسات کلاسی، آنان توانسته بودند اعتماد دانش آموزان را جلب نمایند. برای ایجاد جو اعتماد در والدین، رویکرد مشابهی از طرف انجمن های اولیاء و مربیان دبیرستان های نمونه تحقیق، مورد استفاده قرار گرفت و اقدامات توجیهی انجام شد. در خصوص دبیران هم درحاشیه اجرای یک دوره ضمن خدمت برای آنان، هدف از اجرای پروژه برای داوطلبان مشارکت کننده بیان گردید. در هر مورد پس از توجیه اولیه در خصوص نحوه پاسخگویی به پرسشنامه، به سؤالات مطروحه از سوی آنان پاسخ داده می شد و ابهامات مرتفع می گردید. سپس، زمان کافی برای پاسخگویی در اختیار آنان قرار می گرفت و در آخر نسبت به جمع آوری پرسش نامه های تکمیل شده اقدام می شد.

تحلیل داده ها

در این بخش مهمترین یافته های منتج از تحلیل داده ها در ارتباط با سؤالات اصلی تحقیق با استفاده از آمارهای توصیفی و استنباطی ارائه می شود.

سؤال تحقیق ۱: محتوا، مدت و شدت تدریس خصوصی تکمیلی در موضوعات درسی چیست؟

اطلاعات مربوط به محتوا، مدت و شدت تدریس خصوصی تکمیلی از پاسخ های "پرسشنامه دانش آموزان" به دست آمده است. این اطلاعات شامل: موضوعاتی که از تدریس خصوصی دریافت می کنند (محتوا)، تعداد دوره یا سال هایی که شرکت کرده اند (مدت) و تعداد ساعت در هفته (شدت) بود.

«محتوا»: از دانش آموزان خواسته شده بود که عناوین دروسی را که برای آن به کلاس خصوصی می روند، مشخص نمایند. درصدهای پاسخ به این سؤال به ترتیب عبارت بودند از: زبان انگلیسی (۳۲ درصد)، دروس ریاضی (۳۰ درصد)، فیزیک (۱۷ درصد)، شیمی (۱۱ درصد)، زیست شناسی و زبان عربی. (حدود ۵ درصد)

«مدت»: نخست از دانش آموزان سؤال شد که آیا آنها تا به حال مدرس خصوصی داشته اند. از ۲۷۹ دانش آموزی که به پرسشنامه پاسخ داده بودند ۶۱/۳ درصد (۱۷۱ نفر) اعلام کرده بودند که تدریس خصوصی دریافت کرده اند. از این تعداد ۲۱/۹ درصد آنان فقط یک سال، ۱۳/۳٪ دو سال، و ۴۱/۲٪ سه سال و ۱۶٪ از آنان نیز چهار سال از تدریس خصوصی تکمیلی استفاده کرده بودند. لذا بیش از نیمی از آنان بیش از دو دوره تحصیلی از تدریس خصوصی استفاده کرده بودند. از دانش آموزان تقاضا شده بود که مشخص نمایند آیا علاوه بر طول سال تحصیلی، در فصل تابستان نیز به کلاس خصوصی رفته اند. پاسخ ها گویای آن بود که ۶۲ درصد (۱۰۷ نفر) از آنان در فصل تابستان نیز در کلاس های خصوصی تکمیلی حضور داشته اند.

نهایتاً، دانش آموزان مورد پرسش قرار گرفتند که آیا کلاس های خصوصی تکمیلی آنها در منزل هم تشکیل می شود، که فقط ۱۳ درصد (۲۳ نفر) از آنان اظهار کرده بودند که در منزل شخصی هم کلاس خصوصی دارند.

«شدت»: از دانش آموزان خواسته شده بود که مشخص کنند که در مجموع چند ساعت را در طول هفته صرف رفتن به کلاس های خصوصی می کنند. از ۱۷۱ نفر پاسخ دهنده، ۶۴ درصد اعلام کرده بودند که ۴ ساعت در هفته کلاس خصوصی دارند و به دنبال آن حدود ۲۰ درصد از دانش آموزان اظهار کردند که ۲ ساعت در هفته را در کلاس های خصوصی سپری می کنند.

سؤال تحقیق ۲: چه ارزش ها، نگرش ها و انگیزش هایی بر مشارکت در تدریس خصوصی تکمیلی تأثیر دارند؟

هدف از طراحی این سؤال آن بود که روشن شود چرا دانش آموزان، والدین و دبیران دبیرستان ها تدریس خصوصی تکمیلی را انتخاب می کنند. نخست از دانش آموزان سؤال شد که چه کسانی آنان را به رفتن به کلاس خصوصی تکمیلی تشویق و ترغیب می کنند. پاسخ های آنان نشان داد که مهمترین عوامل تشویق و ترغیب دانش آموزان به شرکت در کلاس های مذکور به ترتیب عبارت بودند از: فامیل (۲/۲۵٪)، دبیران (۶/۲۲٪)، همکلاسی ها (۳/۱۹٪) و نهایتاً والدین با ۱۲/۸٪.

در مرحله بعد فهرستی از گویه ها تحت عنوان «دلایل اصلی مشارکت دانش آموزان در تدریس خصوصی تکمیلی» به هر سه گروه اصلی مشارکت کننده در تحقیق؛ یعنی دانش آموزان، والدین و دبیران ارائه شد. جدول ۲ فهرست گویه های مذکور را همراه با میزان موافقت در هر یک از سه گروه به صورت جداگانه نشان می دهد:

جدول ۲: دلایل ثبت نام دانش آموزان در کلاس های خصوصی تکمیلی از دیدگاه

مشارکت کنندگان

X ^۲	دیران (تعداد ۲۶۶)		والدین (تعداد ۲۵۰)		دانش آموزان (تعداد ۲۷۹)		گروه ها
	درصد موافق	تعداد موافق	درصد موافق	تعداد موافق	درصد موافق	تعداد موافق	
۳۴/۸۲ ^{***}	۸۵,۳	۲۲۷	۸۱,۶	۲۰۴	۹۲,۱	۲۵۷	۱ درک بهتر موضوعات درسی
۴۲/۸۵ ^{***}	۷۷,۱	۲۰۵	۷۵,۲	۱۸۸	۸۲,۴	۲۳۰	۲ افزایش اعتماد به نفس دانش آموز
۱۱/۵۷ ^{***}	۶۶,۵	۱۷۷	۶۹,۲	۱۸۶	۸۵,۳	۲۳۸	۳ کمک به اخذ نمرات امتحانی بالاتر
۸/۲ [*]	۵۷,۴	۱۵۳	۷۲,۸	۱۸۲	۷۹,۱	۲۲۱	۴ افزایش اطمینان از قبولی در کنکور
۹۸/۷ ^{***}	۷۲,۹	۱۹۴	۴۷,۶	۱۱۹	۸۰,۶	۲۲۳	۵ افزایش کمک به دانش آموز در انجام وظایف مدرسه
۹۱/۲۱ ^{***}	۴۴,۷	۱۱۹	۴۵,۶	۱۱۴	۷۷,۴	۲۱۶	۶ عدم دریافت حمایت کافی از مدرسه توسط دانش آموز
۲۸/۵۴ ^{***}	۵۸,۳	۱۵۵	۴۰	۱۰۰	۵۸,۸	۱۶۴	۷ عدم یادگیری کافی دانش آموزان از دبیران در مدرسه
۲/۲۲ ^{***}	۳۸,۳	۱۰۲	۷۶	۱۹۰	۷۷,۴	۲۱۶	۸ افزایش دادن مدت زمان مطالعه دانش آموزان

*** P < ۰/۰۱

** P < ۰/۰۵

«دانش آموزان»: عوامل ذیل به ترتیب به عنوان دلایل اصلی انتخاب تدریس خصوصی تکمیلی توسط دانش آموزانی که پرسشنامه را تکمیل کرده بودند، اعلام شده بود: "درک بهتر موضوعات درسی ۹۲/۱٪؛" "کمک به اخذ نمرات امتحانی بالاتر ۸۵/۳٪؛" "افزایش اعتماد به نفس دانش آموزان ۸۲/۴٪؛" و نهایتاً "کمک به دانش آموز برای انجام وظایف در مدرسه ۸۰/۶٪".

«والدین»: از والدینی که پرسشنامه را تکمیل کرده بودند و تدریس خصوصی تکمیلی را برای فرزندانشان فراهم ساخته بودند، خواسته شد که دلایل اصلی فراهم سازی تدریس خصوصی تکمیلی برای فرزندانشان را علامت بزنند. آنان به ترتیب "افزایش دادن مدت زمان مطالعه دانش آموزان ۷۶٪؛" "افزایش اعتماد به نفس دانش آموز ۷۵/۲٪؛" "کمک به اخذ

نمرات امتحانی بالاتر ۷۴/۴٪ و نهایتاً " افزایش اطمینان از قبولی در کنکور ۷۲/۲٪" را به عنوان دلایل اصلی انتخاب کرده بودند.

«دبیران»: از دبیرانی که پرسشنامه ویژه خودشان را تکمیل کرده بودند تقاضا شد که از دیدگاه خود دلایل اصلی انتخاب تدریس خصوصی تکمیلی توسط دانش آموزان را اعلام نمایند. دلایل اعلام شده به ترتیب عبارت بودند از: "درک بهتر موضوعات درسی ۸۵/۳٪؛" "افزایش اعتماد به نفس دانش آموزان ۷۷/۱٪؛" "کمک به دانش آموز برای انجام وظایف در مدرسه ۷۲٪" و نهایتاً "کمک به اخذ نمرات امتحانی بالاتر ۶۶/۵٪".

مقایسه پاسخ های این سه گروه نشان می دهد که در همه موارد فراوانی پاسخ های هر سه گروه پاسخ دهنده با هم تفاوت معنی دار از لحاظ آماری دارند. دانش آموزان بیشتر از والدین و دبیران خود معتقد بودند که تدریس خصوصی باعث درک بهتر موضوعات درسی می شود. همچنین دانش آموزان بیشتر از سایر گروه های پاسخ دهنده معتقد بودند که کلاس های خصوصی باعث اخذ نمرات امتحانی بالاتر می شود. آنها همچنین اذعان کرده بودند که حمایت و پشتیبانی کمی از مدرسه دریافت می کنند. از طرف دیگر، والدین کمتر از فرزندانشان و دبیران معتقد بودند که کلاس های خصوصی باعث انجام دادن بهتر وظایف مدرسه می شود. دبیران نیز کمتر از سایر گروه ها معتقد بودند که تدریس خصوصی باعث اطمینان بیشتر از قبولی در کنکور می شود. در خصوص افزایش دادن مدت زمان مطالعه نیز نظر دبیران با دانش آموزان و والدین هماهنگ نبود و آنان کمتر باور داشتند که این کلاس ها فرصت های مطالعه را افزایش می دهد.

جهت بررسی های عمیق تر و به منظور بالابردن پایایی نظرات دبیران و والدین در مورد گویه های فوق، گویه های دیگری تحت عنوان "دلایل عدم ثبت نام دانش آموزان برای کلاس های خصوصی تکمیلی" به افراد شرکت کننده در تحقیق، در دو گروه والدین و دبیران ارائه شد. جدول ۳ مقایسه فراوانی پاسخ های والدین و دبیران را نشان می دهد.

جدول ۳: دلایل عدم ثبت نام دانش آموزان برای کلاس های خصوصی از دیدگاه والدین و دبیران

χ^2	دبیران (تعداد ۲۶۶)		والدین (تعداد ۲۵۰)		گویه ها
	درصد موافق	تعداد موافق	درصد موافق	تعداد موافق	
۲۶۳/۹*	۱۰/۵	۲۸	۹۱/۶	۲۰۴	۱ بالا بودن هزینه های تدریس خصوصی
۱/۵۴	۴۵/۵	۱۲۱	۵۰/۴	۱۲۶	۲ وارد آمدن فشار زیاد بر فرزندان از طریق تدریس خصوصی
۵/۹۹*	۵۱/۵	۱۳۷	۴۰/۴	۱۰۱	۳ عدم نیاز به تدریس خصوصی به دلیل فراهم شدن کلاس تقویتی در مدرسه
۲۶/۴۵**	۴۷/۷	۱۲۷	۲۵/۶	۶۴	۴ مشکل پیدا کردن کلاس خصوصی مناسب یا معلم خصوصی خوب
۰/۰۵	۲۴/۴	۶۵	۲۸/۸	۷۲	۵ ناعادلانه بودن استفاده فقط برخی از دانش آموزان از کلاس خصوصی
۰/۰۹	۳۷/۶	۱۰۰	۳۶	۹۰	۶ اعتقاد به اینکه افراد باید بر اساس توانایی هایشان پیشرفت کنند
۰/۰۵	۳۴/۶	۹۲	۱۶/۸	۴۲	۷ مشکل هماهنگی سرویس رفت و آمد بچه ها به کلاس های خصوصی

**P < ۰/۰۱

*P < ۰/۰۵

جدول ۳ نشان می دهد که در سه مورد از هفت گویه فوق تفاوت معنی داری بین فراوانی پاسخ های والدین و دبیران از لحاظ آماری وجود دارد. والدین بیشتر معتقد به بالا بودن هزینه های کلاس های خصوصی برای خانواده بودند. همچنین حدود نیمی از والدین اعلام کرده بودند که به دلیل فراهم شدن کلاس تقویتی در مدرسه، به تدریس خصوصی برای فرزندان نیاز ندارند. والدین همچنین بیش از دبیران معتقد بودند که پیدا کردن کلاس خصوصی مناسب یا معلم خصوصی خوب مشکل است.

به منظور بررسی تأثیر عوامل روانی بر عدم مشارکت در کلاس های خصوصی تکمیلی، از دانش آموزانی که اعلام کرده بودند در کلاس های خصوصی شرکت نمی کنند، خواسته شد که نظرات خود را در قالب شش گویه ذیل بیان کنند. جدول ۴ میزان موافقت و رتبه بندی دلایل مطرح شده را نشان می دهد.

جدول ۴: مقایسه دلایل ارائه شده برای عدم ثبت نام در کلاس های خصوصی توسط دانش آموزان

گویه ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	میانگین رتبه	مقدار خی دو	درجه آزادی
۱ دیگران مرا مورد تمسخر قرار می دهند	۱۰۸	۲/۱۶	۱/۰۲	۳/۹۳	۲۹/۱**	۵
۲ وقت من تلف می شود	۱۰۸	۱/۸۹	۰/۹۶	۳/۴۵		
۳ خسته و کلافه می شوم	۱۰۸	۱/۹۷	۰/۹۷	۳/۶۴		
۴ معذب و ناراحت می شوم	۱۰۸	۱/۸۱	۰/۸۳	۳/۳۵		
۵ کارهای خیلی ساده را انجام دهیم و برایم جذابیتی ندارد	۱۰۸	۱/۹۴	۰/۸۱	۳/۶۳		
۶ فعالیت های انجام می شود که با مدرسه متفاوت است و مرا گیج می کند	۱۰۸	۱/۶۷	۰/۸۵	۳		

** $P < 0.01$

همچنانکه جدول ۴ نشان می دهد دلایل عدم ثبت نام در کلاس های خصوصی از دیدگاه دانش آموزان رتبه بندی و با استفاده از آزمون فریدمن مورد مقایسه قرار گرفت. مقدار خی دو فریدمن از لحاظ آماری معنی دار بود و بیانگر این مطلب است که دلایل عدم ثبت نام از دیدگاه دانش آموزان، دارای رتبه یکسانی نیست. بالاترین میانگین رتبه ها به ترتیب به دلیل ردیف ۱ یعنی "دیگران مرا مورد تمسخر قرار می دهند" و دلیل ردیف ۶ یعنی "فعالیت هایی انجام می دهیم که با کارهای مدرسه متفاوت است و مرا گیج می کند" تعلق داشت.

سؤال تحقیق ۳: آیا میزان مشارکت دانش آموزان در برنامه های تدریس خصوصی تکمیلی بر اساس عوامل دموگرافیک تفاوت معنی داری دارد؟

«جنسیت»: دانش آموزان از لحاظ جنسیت در مجموع ۵۷/۳ درصد (۱۶۰ نفر) دختر و ۴۳/۷ درصد (۱۱۹ نفر) پسر بودند. بین تعداد دختران و پسرانی که تدریس خصوصی داشته اند، تفاوت وجود داشت. اما این تفاوت بین دختران (۹۵ نفر) ۵۹/۴ درصد و پسران (۷۶ نفر) ۶۳/۹ از لحاظ آماری معنی دار نبود. ($P=0/44$ ، $df=1$ ، $x^2=0/58$)

میانگین نمرات دانش آموزان در خصوص متغیرهای دلایل رفتن به کلاس های خصوصی، تعداد سال های رفتن به آن کلاس ها و همچنین تعداد ساعات رفتن به کلاس با توجه به جنسیت، مورد آزمون قرار گرفت که نتایج آن در جدول ۵ آمده است.

جدول ۵: مقایسه دانش آموزان در خصوص کلاس های خصوصی با توجه به جنسیت

درجه آزادی	مقدار t	پسران (تعداد ۱۱۹)		دختران (تعداد ۱۶۰)		متغیرها
		انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	
۲۷۷	۰/۶۰	۰/۶۶	۳/۸۰	۰/۶۸	۳/۸۵	دلایل رفتن به کلاس
۲۷۷	۰/۴۸۹*	۱/۴۱	۲/۷۵	۱/۲۱	۲/۸۳	تعداد سال های رفتن به کلاس
۲۷۷	۲/۰۲	۱/۲۰	۳/۷۹	۱/۱۰	۴/۰۷	تعداد ساعات رفتن به کلاس در هفته

* $P < 0/05$

جدول ۵ نشان می دهد که تفاوت معنی داری در میانگین دلایل رفتن به کلاس های خصوصی از لحاظ جنسیت بین دانش آموزان وجود ندارد. همچنین از لحاظ تعداد ساعات رفتن به کلاس های خصوصی نیز بین دختران و پسران دانش آموز تفاوتی وجود نداشت. اما در خصوص تعداد سال های رفتن به کلاس خصوصی بین دانش آموزان با توجه به جنسیت تفاوت معنی داری وجود داشت. میانگین سال های رفتن به کلاس خصوصی دختران بیش از پسران بود.

«نوع مدرسه»: از کل تعداد ۲۷۹ نفر دانش آموزی که به پرسشنامه پاسخ داده بودند، ۲۳۷ نفر؛ یعنی حدود ۸۵ درصد در مدارس دولتی و ۴۲ نفر یعنی حدود ۱۵ درصد در سایر مدرسه‌ها تحصیل می‌کردند. بین تعداد دانش آموزان مدارس دولتی (۱۴۸) و سایر مدارس ویژه (۲۳) که ۲۵/۷٪ تدریس خصوصی داشته‌اند، از لحاظ کمیت تفاوت وجود داشت. اما این تفاوت از لحاظ آماری معنی‌دار نبود. ($\chi^2 = 0/58$ ، $df=1$ ، $P=0/34$)

«پایه تحصیلی»: از مجموع کل دانش آموزان، ۱۰۳ نفر (۳۶/۹ درصد) دانش آموزان در کلاس اول دبیرستان، ۸۷ نفر پایه دوم (۳۱/۲ درصد) و ۸۹ نفر (۳۱/۹ درصد) پایه سوم بودند. بین تعداد دانش آموزان در پایه‌های مختلف اول (۶۱ نفر)، دوم (۵۷ نفر) و سوم (۵۳ نفر) که تدریس خصوصی داشته‌اند، از لحاظ کمیت تفاوت وجود داشت. اما این تفاوت نیز از لحاظ آماری معنی‌دار نبود. ($\chi^2 = 0/95$ ، $df=1$ ، $P=0/62$)

«مدرک تحصیلی پدر»: اطلاعات در مورد مدرک تحصیلی والدین دانش آموزان از پرسشنامه دانش آموزان گردآوری شد. فراوانی مدرک تحصیلی پدران دانش آموزان عبارت بود از: تحصیلات لیسانس و بالاتر ۴۰ درصد، فوق دیپلم ۲۵ درصد، تحصیلات متوسطه ۲۰ درصد و ۱۵ درصد بقیه دارای مدرک تحصیلی پایین‌تر. تفاوت معنی‌داری بین مدرک تحصیلی پدران دانش آموزان با توجه به میزان فراهم‌سازی تدریس خصوصی وجود داشت. ($\chi^2 = 30/65$ ، $df=3$ ، $P=0/03$) به عبارت دیگر، پدران دانش آموزانی که دارای تحصیلات بالاتر و دانشگاهی بودند، احتمال بیشتری داشت که تدریس خصوصی تکمیلی را برای فرزندانشان فراهم کنند.

سؤال تحقیق ۴: تجربه و ارزیابی دانش آموزان، والدین و دبیران از پدیده تدریس خصوصی تکمیلی چیست؟
برای پاسخگویی به این سؤال تحقیق از نتایج مصاحبه‌ها با افراد داوطلب از هر سه گروه استفاده شد. همه مصاحبه‌شوندگان به چهار سؤال اصلی ذیل پاسخ دادند:

الف- نظر شما در مورد مشارکت در برنامه های تدریس خصوصی تکمیلی چیست؟
 ب- چرا (فرزندانتان/ دانش آموزان) در برنامه های تدریس خصوصی تکمیلی شرکت می کنند؟

ج- آیا می توانید از مزایای شرکت در کلاس های خصوصی برای ما بگویید؟
 د- شرکت در کلاس های خصوصی برای شما/ دانش آموزان/ فرزندانتان چه معایبی در بردارد؟

نمونه نظری و هدفمند تحقیق نیز عبارت بودند از دانش آموزان (۲ دختر و دو پسر)، والدین (۴ نفر مرد) و دبیران (یک زن و سه مرد). نتایج تحلیل محتوای مصاحبه ها در خصوص چهار سؤال مطرح شده از افراد مصاحبه شونده در جدول ۶ آمده است.

جدول ۶: نتایج تحلیل محتوای متن مصاحبه ها

مقولات	جملات و عبارات استخراج شده
تبلیغ و تشویق مراکز ارایه کننده تدریس خصوصی	تبلیغات وسیع توسط مدرسان و گردانندگان مراکز (۱د) برخی مؤسسات دانش آموزان را به حضور در کلاس های خصوصی خود تشویق می کنند (۲ف) آموزشگاه ها عنوان می کنند که باروند آموزش فعلی امکان قبولی در آزمون دانشگاه ها وجود ندارد (۲ف) آموزشگاه ها عنوان می کنند بدون حضور در کلاس های خصوصی امکان قبولی در آزمون دانشگاه ها وجود ندارد (۲ف) سطح آموزش های علمی ارائه شده در این گونه مراکز تا حدودی مطلوب است. (۳ف) در مدارس غیرانتفاعی، نمونه و تیزهوشان امکانات و اطلاعات آموزشی مناسبی در اختیار دانش آموزان قرار می گیرد اما در مدارس عادی چنین نیست (۳و) این مراکز در موفقیت دانش آموزان تأثیر چندانی ندارد و تنها تلاش خود دانش آموز مفید خواهد بود. (۴و) زمانی کلاس های خصوصی یا آموزشگاه های آزاد علمی مفید خواهد بود که در جهت

	سودجویی نباشد(و۴)
وضعیت خانواده ها	با نهایت تأسف و وجود کلاس های خصوصی باعث شده تا فضای سالم رقابت آموزشی تبدیل به فاصله طبقاتی آموزشی شود(و۲) هزینه های که باید برای ایاب و ذهاب و حضور دانش آموزان در کلاس های خصوصی متحمل شد سرسام آور است.(و۲) باید نظارت دقیقی بر شهریه این آموزشگاه های خصوصی باشد. (ف۱) توانایی قشر خاصی از جامعه برای استفاده از کلاس ها(د۱) هزینه کلاس های خصوصی زیاد است و تنها عده خاصی از دانش آموزان که از وضعیت مالی خوبی برخوردارند قادر به استفاده از این مراکز هستند(و۳)
ظرفیت پایین پذیرش دانشگاه ها	تقاضای بالای دانش آموزان برای رسیدن به مراکز آموزش عالی(د۲) رقابت شدید بین داوطلبان کنکور(د۱) هزینه های سرسام آور دانشگاههای غیردولتی(و۲)
پایین بودن کیفیت آموزش	در صورتی که امکانات و خدمات در مدارس عادی به طور یکنواخت توزیع شود تمام دانش آموزان از شرایط یکسان تحصیلی برخوردار می شوند(و۳) ارائه اطلاعات آموزشی ناکافی و نامتناسب در برخی مدارس(د۲) برای کسب اطلاعات علمی بیشتر با پرداخت هزینه بالاتر(د۲) برای رشد اطلاعات علمی خود (د۲) داشتن زمان بیشتری برای تدریس دبیران در کلاس های خصوصی(د۳) عدم مفید بودن اطلاعات ارائه شده در کلاس درس مدارس عادی(ف۱). درخصوص میزان تأثیرگذاری آن ها باید تحقیق و نظارت شود. (د۲) آموزش ناکافی در مدارس(ف۳) باید آموزش هایی مشابه با کلاس های خصوصی برای برخورداری دانش آموزان در مدارس عادی در نظر گرفته شود(ف۳) نحوه تدریس در مدارس عادی به گونه ای است که دانش آموزان برای کسب اطلاعات بیشتر نیازمند استفاده از کلاس های خصوصی هستند(ف۴) مراکز خصوصی پیشرفت تحصیلی دانش آموزان را بیشتر می کند اما این موضوع می تواند در خود مدارس عادی مورد توجه قرار گیرد.(و۱) در صورت افزایش ارتقای کیفیت آموزشی در مدارس گرایش دانش آموزان به کلاس های خصوصی کمتر خواهد شد(و۲)

	<p>اگر در مدارس عادی برای ارتقای سطح علمی دانش آموزان تلاش شود نیازی به استفاده از این کلاس ها و مراکز خصوصی نیست (و۲)</p>
<p>کاربرد نبودن آموزش در مدارس</p>	<p>عدم توجه جدی به مطالب کلیدی برای کنکور در برخی مدارس (د۳) کمبود زمان برای تدریس دروس اختصاصی در مدارس عادی (د۳) عدم کسب رتبه خوب در کنکور به دلیل عدم شرکت در کلاس خصوصی (ف۱) اطلاعات کلیدی و نکاتی که اکنون در کلاس های خصوصی ارائه می شود هیچ وقت در مدرسه بیان نشده بود. (ف۱) آماده نکردن دانش آموزان برای شرکت در کنکور (ف۴) نحوه تدریس در مدارس عادی به گونه ای است که دانش آموزان برای آمادگی برای ورود به دانشگاه نیازمند استفاده از کلاس های خصوصی هستند (ف۴). آمادگی آنان در تست زنی در مراکز خصوصی بیشتر می شود (و۱) اکثر دانش آموزان به خاطر ترس از قبول نشدن در کنکور سعی می کنند در کلاس های فوق العاده شرکت کنند. (و۲)</p>

▪ د = دبیر، ف = فراگیران، و = والدین

همانگونه که جدول ۶ نشان می دهد، مقولات مختلفی با استفاده از جملات و عبارات واگرا و همگرا استخراج شده است. در مجموع تجربیات و ارزیابی افراد مصاحبه شونده در هر سه گروه دانش آموزان، والدین و دبیران را می توان در پنج عامل به عنوان عوامل تأثیرگذار در گرایش به تدریس خصوصی ترکیب کرد. عامل دسته اول ناشی از ماهیت وجود مؤسسات ارائه دهنده تدریس خصوصی تکمیلی و تبلیغات و تشویقات فراوان از طرف آنها و افراد شاغل در آنها از جمله دبیران می باشد. این مسائل در ذهن خانواده ها و دانش آموزان چنین القا می کنند که بدون حضور در این کلاس ها امکان قبولی در آزمونهای ورود به دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی وجود ندارد. عامل دسته دوم، مربوط به خود خانواده ها می باشد و با سطح درآمد و طبقه اجتماعی - اقتصادی خانواده ها ارتباط دارد. چنین استنباط می شود که میزان حضور دانش آموزان در برنامه های تدریس خصوصی با وضعیت اجتماعی - اقتصادی و درآمد

خانواده‌ها در ارتباط است و اکثر مصاحبه شونده‌گان بر این نتیجه گیری توافق نظر دارند. این دو عامل را می توان در یک طبقه کلی و تحت عنوان عوامل برون سازمانی نظام آموزش و پرورش قلمداد کرد که مستقیماً با کارکرد نظام آموزشی مرتبط نمی باشد. اما دسته دیگری از عوامل وجود دارد که می توان مستقیماً به کارکرد و یا کارایی درونی نظام آموزش و پرورش مرتبط دانست. از جمله این عوامل به ظرفیت پایین پذیرش دانشجو در دانشگاه‌های دولتی و مشهور باید اشاره کرد. یعنی تقاضای بالا برای پذیرش و وجود رقابت های شدید و گاهی ناسالم موجب گرایش به حضور در برنامه های تدریس خصوصی تکمیلی شده است. عامل دیگری که تحت عنوان عامل دسته چهارم یا پایین بودن کیفیت آموزش از آن می توان نام برد، به مشکلات آموزش و تدریس در نظام آموزش و پرورش باز می گردد. مصاحبه شونده ها بر این مشکل توافق نظر داشتند که از دلایل گرایش به تدریس خصوصی تکمیلی نارضایتی دانش آموزان و والدین آنها از کیفیت تدریس و به طور کلی آموزش در مدارس دولتی است. به عنوان مثال، عدم توجه به تفاوت های فردی، کمبود زمان برای ارائه تمرین و عدم توزیع یکنواخت دبیران و امکانات در بین مدارس مختلف باعث گرایش به یافتن آموزش های تکمیلی به صورت خصوصی می شود. نهایتاً، عامل دیگری که به عنوان عامل پنجم یا کاربردی نبودن آموزش ها در مدارس نام گرفته شده، به مشکل عدم تناسب مطالب آموزش داده شده و مطالب مورد آزمون قرار گرفته در آزمون های سراسری اشاره دارد. به عقیده مصاحبه شونده‌گان آموزش ها در مدارس دولتی، دانش آموزان را به اندازه کافی برای شرکت در آزمون های ورودی دانشگاهها آماده نمی سازد. ترس از قبول نشدن در امتحانات و کنکور، آشنایی با فنون تست زنی و توجه به مطالب کلیدی کنکور، از جمله دلایل توجیهی افراد مصاحبه شونده برای مشارکت در تدریس خصوصی تکمیلی ارایه شده است که در این دسته از عوامل قرار گرفته است. همچنانکه پیشتر بیان گردید این عوامل درونی ارتباط مستقیمی با عملکرد نظام آموزشی کشور دارد.

بحث و نتیجه گیری

این تحقیق بر آن بود که برآوردهایی را از ماهیت، محتوا و گستره تدریس خصوصی تکمیلی در بین دانش آموزان دوره دبیرستان فراهم سازد و عواملی را که بر به کارگیری تدریس خصوصی تأثیر می گذارد از دیدگاه دانش آموزان، والدین، و دبیران مشخص سازد. یافته های تحقیق نشان داد که بیش از نیمی از دانش آموزان تدریس خصوصی تکمیلی را حداقل در دو مرحله از تحصیلاتشان دریافت کرده اند. از این تعداد حدود ۶۲٪ در فصل تابستان هم کلاس خصوصی داشته اند؛ اما فقط حدود ۱۵٪ از دانش آموزانی که کلاس خصوصی داشته اند، کلاس هایشان با معلم خصوصی در منزل خودشان تشکیل می شده است. از مجموع کل دانش آموزانی که به کلاس خصوصی می رفته اند ۶۴٪ آنان دست کم چهار ساعت در هفته را صرف این کلاس ها می کردند. دانش آموزان اظهار کرده بودند که زبان انگلیسی، ریاضی و دروس علوم پایه، به ترتیب از معمول ترین دروس برای تدریس خصوصی تکمیلی بوده اند. این آمار ممکن است در وهله اول اهمیت این دروس را در برنامه درسی ملی کشور برساند. از طرف دیگر، از آنجا که ریاضی و زبان انگلیسی برای پیشرفت در سطوح عالی تحصیل لازم است، احتمالاً دارای اهمیت خاصی از دیدگاه والدین، دبیران و دانش آموزان باشد. از این رو، تقاضای بیشتری برای حضور در کلاس های خصوصی دروس ریاضیات و زبان در مؤسسات ارائه کننده تدریس خصوصی وجود دارد. این افزایش تقاضا شاید عدم کمک آموزشی خانواده ها به دانش آموزان یا پایین بودن کیفیت آموزش در مدراس را منعکس سازد. از سوی دیگر، ماهیت ارزیابی ها در این موضوعات درسی، بهبود پیشرفت را در آنها بیشتر به تدریس خصوصی و اضافی متمایل می سازد.

یافته های پژوهش همچنین مشخص ساخت که والدین دارای تحصیلات بالاتر و درآمد بهتر، بیشتر به استخدام معلمان خصوصی برای کمک به فرزندانشان در راستای قبولی در امتحانات و آزمون های سراسری که دروازه ورود به مقاطع بالاتر و مشاغل عالی است، تمایل

دارند. این نتایج با یافته های پژوهش های سیلوا^۱ و بری (۲۰۰۶) هماهنگی دارد. به عبارت دیگر، والدینی که تجربه و سابقه شرکت در دوره های تحصیلات عالی را دارند، دریافته اند که اخذ نمرات خوب در کنکور مسیر راهیابی به سطوح بالاتر دانشگاهی است و والدینی که مزایا و لذت آموزش عالی را درک کرده اند، بیشتر فرزندان خود را برای بدست آوردن مکانی در دانشگاه تشویق می نمایند. از آنجا که اخذ مدارج بالاتر احتمالاً با به دست آوردن مشاغل عالی در ارتباط است، لذا این دسته از والدین حاضرند که هزینه های مربوط به کارگیری معلمان خصوصی را پرداخت کنند. نتیجتاً اینکه مشارکت در تدریس خصوصی تکمیلی، یک سرمایه گذاری اقتصادی مهم را به وسیله والدین در آموزش دانش آموزان منعکس می کند.

شواهد به دست آمده از پژوهش حاضر نشان داد که از دیدگاه دبیران و والدین، هدف مهم مشارکت در تدریس خصوصی برای دانش آموزان درک بهتر موضوعات درسی و عملکرد بهتر در امتحانات و آزمون های سراسری است. تبلیغات فراوان مؤسسات ارایه کننده تدریس خصوصی نیز نشان می دهد که آماده شدن برای امتحانات پایان دوره یا ورودی دانشگاهها، هدف اصلی بسیاری از مؤسسين این مراکز خصوصی است. نتایج بررسی ها و مصاحبه با والدین و دبیران روشن ساخت که سرمایه گذاری والدین در تدریس با این انتظار صورت می گیرد که پیشرفت تحصیلی فرزندانشان را بهبود بخشد. بسیاری از مربیان و دانش آموزان اثربخشی تدریس خصوصی را تصدیق می کنند. این ادعا توسط برخی محققین حمایت می شود اما شواهد علمی در این زمینه محدود و یافته های مختلط وجود دارد. به عنوان مثال اسمیت^۲ (۲۰۰۸) در پژوهش خود در این زمینه، وقتی که متغیرهای اصلی را به صورت آماری کنترل کرد، هیچ رابطه معنی داری بین پیشرفت تحصیلی و تدریس خصوصی نیافت. در مقابل مطالعات آزمایشی مانند آنچه که میسکو و هاگ^۳ (۲۰۰۲) انجام دادند، نشان داد که تدریس

۱ - Silova

۲ - Smyth

۳ - Mischo & Haag

خصوصی پیشرفت تحصیلی دانش آموزان را بالا می برد. اریسون (۲۰۰۴) بیان می دارد که کیفیت تدریس خصوصی به عنوان عاملی که احتمالاً بر اثر بخشی آموزش تأثیر می گذارد، سزاوار توجه بیشتری در تحقیقات آتی است. علاوه بر این، درصد بالایی از والدین، افزایش اعتماد به نفس فرزندانشان را یکی دیگر از دلایل مهم برای فرستادن آنها به کلاس های خصوصی اعلام کرده اند که احتمالاً، به این دلیل است که والدین دریافته اند که اعتماد به نفس، نقش عمده ای را در پیشرفت تحصیلی ایفا می کند. این موضوع با نتایج تحقیقات روانشناسی انجام شده که اثرات متقابل بین خود مفهومی و پیشرفت تحصیلی مدرسه را اثبات می کند (مارش، بورنیه و ینگ^۱، ۱۹۹۹) سازگاری دارد. از طرف دیگر، ممکن است والدین تمایل نداشته باشند که به مزیت های رقابتی تدریس خصوصی که آنها از طریق به کارگیری مدرسان خصوصی برای فرزندانشان جستجو می کنند، اذعان نمایند.

اگر چه والدین و دبیران مشخص کردند که ترکیبی از عوامل در به کارگیری تدریس خصوصی برای فرزندانشان/ دانش آموزان دخالت دارند؛ اما رتبه بندی های آنان با آنچه دانش آموزان به صورت زیرکانه ای رتبه بندی کرده بودند، به طور معنی داری متفاوت بود. بررسی دیدگاههای دانش آموزان نشان داد که به باور آنان، تدریس خصوصی تکمیلی به دانش آموزان کمک می کند سریعتر و بهتر مطالب درسی را یاد بگیرند، در کارشان تداوم داشته باشند و به جلسات دروسی که احتمالاً بر اثر عواملی مانند بیماری عقب افتاده اند برسند. برخی دانش آموزان مشخص ساخته اند که آنها به خوبی از معلمانشان در مدارس رسمی یاد نمی گیرند. در تأیید این ایده، نتایج تحقیق مشخص ساخت که بخش عمده ای از دانش آموزان، آموزش های خصوصی را به صورت همزمان در همان ماه هایی که در مدرسه هستند، دارند. به نظر آن دسته از دانش آموزانی که اعلام کرده بودند به کلاس های خصوصی نمی روند، مهمترین عامل مؤثر در عدم مشارکت در تدریس خصوصی تکمیلی ترس از مسخره شدن توسط دبیران،

۱- Marsh, Byrne & Yeung

همکلاسی‌ها و یا اعضای فامیل می‌باشد. این یافته با دلایل ارائه شده توسط بری (۲۰۱۰) سازگاری دارد که بیان داشته است که حضور در کلاس‌های خصوصی گاهی باعث شرمساری برخی از دانش‌آموزان در نزد سایرین می‌شود. از دیدگاه والدینی که در تحقیق شرکت کرده بودند، مهمترین موانع در عدم شرکت فرزندانشان در کلاس‌های خصوصی تکمیلی بالا بودن هزینه‌های تدریس خصوصی و وارد آمدن فشار زیاد جسمی-روانی به آنان می‌باشد. اما دبیران در عوض وجود کلاس‌های فوق‌العاده و تقویتی در مدارس دولتی و نیافتن معلمان خصوصی خوب توسط والدین را به عنوان دلایل اصلی موضوع مورد بحث، برشمرده‌اند.

با این وجود به نظر می‌رسد از تدریس خصوصی برای کمک به دانش‌آموزان برای انتقال موفقیت‌آمیز در نظام آموزشی استفاده می‌شود. والدین معلمان خصوصی را به منظور کمک به فرزندانشان به کار می‌گیرند که در امتحانات به خوبی عمل کنند. درصد زیادی از دانش‌آموزان تدریس خصوصی را به این منظور دارند که به آنها در نیازهای یادگیری‌شان کمک کند. با اینکه مدارس دارای تعهد قانونی هستند که حمایت آموزشی کافی را برای کلیه دانش‌آموزان فراهم کنند، اما میزان مشارکت در تدریس خصوصی تکمیلی باشند آن است که در بیشتر موارد این حمایت‌ها ناکافی بوده است و منجر به این شده که خانواده‌ها به دنبال تدریس اضافی بگردند. از طرف دیگر، بسیاری از دانش‌آموزان احساس می‌کنند که آنها حمایت آموزشی کافی از خانواده‌هایشان دریافت نمی‌دارند و لذا نیاز به مدرس خصوصی دارند. این یافته شاید ارزش داده شده به آموزش فرزندانشان توسط والدین و تمایل آنها برای کمک آموزشی به فرزندانشان را منعکس کند. حمایت والدین به عنوان عاملی پرنفوذ در یادگیری و پیشرفت فرزندانشان شناخته شده است. (دسفورگس و ابوچار^۱، ۲۰۰۳) همانند کمک در انجام تکالیف درسی، تدریس خصوصی نیز از گزینه‌هایی است که ممکن است والدین

^۱ -Desforges & Abouchaar

هنگامی که بخواهند به تقاضای فرزندانشان برای حمایت اضافی و دریافت منابع در درون خانواده ارزش نهاده و پاسخ دهند، در دسترس داشته باشند.

این تحقیق با محدودیت هایی روبرو بود. نخست آنکه پاسخ های به دست آمده در پژوهش های توصیفی معمولاً از کنجکاوی پاسخگویان از اینکه چرا این محققان باید این اطلاعات را جستجو کنند، تأثیر می پذیرد. علاوه بر این، به دلیل مسایل فرهنگی و اجتماعی، برخی دانش آموزان تمایل نداشتند که تعداد ساعات هفتگی را که در خلال آنها تدریس دریافت می دارند، اعلام کنند. برای برخی از آنان تدریس خصوصی ممکن است با عملکرد پایین تحصیلی مرتبط بوده و احتمالاً احساس شرم را به همراه داشته باشد و برای بعضی دیگر که عملکرد بالای تحصیلی دارند به عنوان یک مزیت ناعادلانه در نظر گرفته شود. هیچ مطالعه ای نمی تواند تمام حیطه های پدیده تدریس خصوصی تکمیلی را تحت پوشش قرار دهد؛ بنابراین محققان باید عناصر ویژه ای را انتخاب و مطالعه کنند. روزگارد^۱ (۲۰۰۶) فهرستی از حیطه های اصلی که می توان آنها را مطالعه کرد، ارائه داده است که از میان آنها می توان به مواردی چون جو عمومی، برنامه درسی، خط مشی های پذیرش و شیوه تبلیغات اشاره کرد. (به نقل از بری، ۲۰۱۰) محققان دیگری ممکن است علاقمند باشند به جای دانش آموزان بر روی معلمان مطالعه کنند یا ماهیت و اساس این پدیده و یا ساز و کار تنظیم مقررات و نظارت بر آن را مورد بررسی قرار دهند. از این رو، اصولاً فهرست موضوعات پژوهشی در تدریس خصوصی تکمیلی می تواند مانند موضوعات مربوط به نظام های آموزشی معمول گسترده باشد؛ هرچند نظام آموزشی رسمی برای بازرسی و نظارت آسان تر است، چرا که بیشترین اطلاعات درخواستی از آنان در حیطه ی بودجه ها و فرآیندهای آموزشی است. مقامات آموزش و پرورش معمولاً اصرار دارند که مدارس دولتی دست کم اطلاعاتی در مورد آمار ثبت نام، حجم کلاس ها، برنامه درسی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان گزارش دهند. پدیده

۱ - Roesgaard

تدریس خصوصی تکمیلی صدها هزار تن از افراد را به خدمت گرفته و گاهی بی رحمانه در حال خالی کردن جیب مردم است و بخش زیادی از عمر معلمان و دانش آموزان را نیز مصروف خود می کند. سؤالی که در این جا مطرح می شود این است که کلاس های خصوصی و آموزشگاه های علمی آزاد تا چه اندازه دانش آموزان را در رسیدن به اهداف آموزشی هدایت می کند؟ اگر چه آموزش و پرورش به عنوان متولی اصلی باید ناظر بر فعالیت این گونه مراکز باشد، اما در عمل چندان موفق به نظر نمی رسد. بر همین اساس بهبود وضعیت فعلی و جلوگیری از گسترش مراکز ارائه دهنده تدریس خصوصی نیازمند نظارت بیشتری است.

Archive of SID

منابع

- ۱- ادیب حاج باقری، محسن؛ پرویزی، سرور و صلصالی، مهوش. (۱۳۸۶). روش های تحقیق کیفی، تهران: انتشارات بشری.
- ۲- بازرگان، عباس. (۱۳۸۷). مقدمه ای بر روش های تحقیق کیفی و آمیخته، رویکرد های متداول در علوم رفتاری. تهران: نشر دیدار
- ۳- گال، م.؛ بورگ، و و گال، ج. (۲۰۰۵). روش های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روان شناسی، ترجمه احمد رضا نصر و همکاران. (۱۳۸۶). جلد دوم. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی با همکاری انتشارات سمت. تهران.
- ۴- Bray, M. (۱۹۹۹). *The Shadow Education System: Private Tutoring and its Implications for Planners*. Paris: UNESCO, International Institute for Educational Planning.
- ۵- Bray, M. (۲۰۰۳). *Adverse effects of private supplementary tutoring Dimension, implication and government responses: Paris UNESCO International Institute for Educational Planning (IIEP)*.
- ۶- Bray, M. (۲۰۱۰). Researching shadow education: methodological challenges and directions, *Asia Pacific Education Review*, ۱۱, ۳-۱۳. DOI.۱۰,۱۰۰۷/S۱۲۵۶۴-۰۰۹-۹۰۵۶-۶
- ۷- Brew, A. (۲۰۰۱). Conception of research, A Phenomenographic study, in: M. Tight, (۲۰۰۴), *The Rutledge Flamer Reader in Higher Education*, ۱st edn, pp. ۲۱۴-۲۳۰. Rutledge Flamer, London.
- ۸- Desforjes, C., & A. Abouchaar. (۲۰۰۳). *The impact of parental involvement, parental support and family education on pupil achievement and adjustment: A review of the literature* (Research Report No. ۲۳۳). London: Department for Education and Skills.

- ۹- Foondun A. R. (۲۰۰۲). The issue of private tuition: an analysis of the practice in Mauritius and selected Southeast Asian countries, *International Review of Education*, ۴۸ (۶): ۴۸۵-۵۱۵.
- ۱۰- Ireson, J. & Rushforth, K. (۲۰۰۵). *Mapping and evaluating shadow education*, ESRC Research Project, RES-۰۰۰-۲۳-۰۱۱۷, Institute of Education, University of London.
- ۱۱- Ireson, J. (۲۰۰۴). Private tutoring: How prevalent and effective is it? *London Review of Education* ۲, ۲: ۱۰۹-۲۲.
- ۱۲- Marimuthu, T., Singh, J. S., Ahmad, K., Lim H. K., Mukherjee, H., Osman, S., Chelliah, T., Sharma, J. R. & Salleh, N. M. (۱۹۹۱). *Extra School Instruction, Social Equity and Educational Quality*. Report prepared for the International Development Research Centre, Malaysia.
- ۱۳- Marsh, H.W., B.M. Byrne, & A.S. Yeung. (۱۹۹۹). Causal ordering of academic self-concept and achievement: Reanalysis of a pioneering study and revised recommendations. *Educational Psychologist*, ۳۴: ۱۵۴-۷.
- ۱۴- Mischo, C. & Haag, L. (۲۰۰۲) Expansion and effectiveness of private tutoring, *European Journal of Psychology of Education* ۱۷, ۳, ۲۶۳-۲۷۳.
- ۱۵- Silova, I., & M. Bray. (۲۰۰۶). *The hidden marketplace: Private tuition in former socialist countries*. In *Education in a hidden marketplace: Monitoring of private tutoring*, ed. ESP, ۷۱-۹۸. Budapest: Education Support Program (ESP) of the Open Society Institute.
- ۱۶- Smyth, E. (۲۰۰۸). The more, the better? Intensity of involvement in private tuition and examination performance. *Educational Research and Evaluation* ۱۴, ۵: ۴۶۵-۷۶.
- ۱۷- Topping, K. J. (۲۰۰۰). *Tutoring*: International academy of education, International bureau of education,

۱۸- UNESCO. (۱۹۷۶). *Mauritius. Prospects for Educational Development*, Paris.

۱۹- Ysunendu, B. (۱۹۹۵). The Characteristic Features of Moral Socialization: A Comparison of Japanese and Australian Children. *International Review of Education*, ۴۱, ۱-۲.

Archive of SID